

прогнозирование : учебное пособие ; под ред. М.И. Баканова, А.Д. Шеремнта. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 656 с.

2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г.В. Савицкая ; 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Эксперспектива, 1998. – 498 с.

3. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика / Е.П. Голубков. – 2-е издание, переработанное и дополненное. – М. : Финпресс, 2000. – 464 с.

4. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта ; пер. с пол. В.В. Иванова ; науч. ред. В.М. Жуковской. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.

5. Многомерный статистический анализ в экономике : учебное пособие / Л.А. Сошникова, В.Н. Тамашевич, Г. Уебе, М. Шеффер ; под ред. проф. В.Н. Тамашевича. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 598 с.

6. Григорук П.М. Багатомірне економіко-статистичне моделювання : навчальний посібник / П.М. Григорук. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 148 с.

7. Кулинич О.І. Теорія комплексних статистичних коефіцієнтів / О.І. Кулинич // Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції «Комплексна статистична оцінка управлінської та господарської діяльності». – Хмельницький, 2006. – С. 5–11.

8. Кулинич Р.О. Використання комплексних статистичних коефіцієнтів для оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів / Р.О. Кулинич // Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції «Комплексна статистична оцінка управлінської та господарської діяльності». – Хмельницький, 2006. – С. 37–47.

9. Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів : постанова Кабінету Міністрів України № 113 від 4.02.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 5. – С. 234–236.

10. Про затвердження моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій : постанова Кабінету Міністрів України № 263 від 6.04.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 14. – С. 719–721.

Надійшла 8.9.2010 р.

УДК 620.9: 001.895

О.С. РЕДЬКІН, Я.П. КВАЧ
Одеський інститут фінансів УДУФМТ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ

Розглядаються особливості інноваційного розвитку електроенергетичного комплексу України, визначено складові зовнішньої і внутрішньої ефективності діяльності підприємств електроенергетики.

The peculiarity of innovative development of electroenergy complex of Ukraine is considered, the structural parts of external and internal effectiveness of electroenergy enterprises activity is examined.

Ключові слова: паливно-енергетичний комплекс, ефективність, підприємства електроенергетики.

Постановка проблеми. Електроенергетика займає специфічне місце в системі суспільного виробництва, що вимагає уточнення категорії ефективності інноваційного розвитку цієї сфери. Ефективність електроенергетики слід розглядати на рівні національної економіки, галузевому рівні, а також на рівні окремих електроенергетичних підприємств – електростанцій і енергокомпаній. При цьому аналізувати ефективність слід як з техніко-технологічних, так і соціально-економічних аспектів. Наявність зростаючих потреб в електроенергетичних ресурсах є стимулом інноваційного розвитку інших сфер і галузей економіки. Імпорт електроенергії можливий, але практично в обмежених розмірах. Розвинуті країни вважають за краще імпортувати, а не експортувати електроенергію. Тому потрібно забезпечувати інноваційний розвиток електроенергетичної сфери за рахунок власних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботах Борисова Н.А., Варнавського В.Г. Віхарєва Ю.О., Квача Я.П., Редькіна О.С., Саламова А.Р. відзначається, що стратегічним завданням діяльності паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України є: забезпечення належного рівня енергетичної безпеки держави та надійного функціонування національної економіки в режимі звичайного, і надзвичайного стану [1–3,5,8]. При здійсненні капітальних інвестицій в ПЕК у більшості випадків основним методом фінансування виступає кредитування, оскільки більшість підприємств, незалежно від форм власності, створюються з обмеженим розміром власного капіталу, що не дозволяє їм у повному обсязі забезпечити інноваційний розвиток цієї сфери за рахунок власних фінансових ресурсів.

Метою статті: є визначити складові зовнішньої і внутрішньої ефективності діяльності підприємств

електроенергетики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навіть з урахуванням процесів розширення частки ринку електроенергії для конкуренції, важко чекати, що загальна картина зазнає істотні зміни, оскільки основний економічний ефект від застосування електроенергії лежить поза електроенергетичною сферою. З іншого боку, нарощування генеруючих потужностей і експорту електроенергії є не вигідним по екологічних міркуваннях, оскільки в цьому випадку одні країни одержували б чисту і зручну для користування енергію, а інші стикалися б з погіршенням екологічної ситуації, оскільки електроенергетика, особливо атомна, надає негативний вплив на навколишнє середовище. По відношенню до паливно- та електроенергетичної сфери поняття ефективності має враховувати її вплив на прогрес інших сфер і галузей економіки, не дивлячись на виникаючі труднощі в його кількісній оцінці. Загалом під цим терміном, розуміється безперебійність постачання електроенергії нормальної якості в обсязі, достатньому для задоволення їх потреб і за доступними цінами та інше.

Поняття зовнішньої ефективності включає негативну дію електроенергетики на навколишнє середовище. Чим менша така дія, тим вище зовнішня ефективність. Реалізація заходів на усунення негативного впливу електроенергетики на навколишнє середовище може бути оцінена вартісними показниками. Якщо електроенергетика виявляється не в змозі задовольняти суспільні потреби в електроенергії на значній території або протягом тривалого періоду, тоді її зовнішня ефективність не може вважатися високою.

Крім зовнішньої ефективності слід ввести поняття внутрішньої ефективності, що характеризує відповідність всіх частин електроенергетичної сфери, їх пропорційність. Внутрішня ефективність повинна бути предметом особливої турботи, оскільки диспропорції в розвитку окремих складових – електростанцій, електричних підстанцій різних напруг, ліній електропередачі і розподільних мереж – можуть мати серйозні негативні наслідки. Коли виробництво, передача і розподіл електроенергії організаційно і економічно відособлені, істотно зростає значення економічних мотивів. Кожен власник прагне забезпечити попит на електроенергію і одержати максимально можливий прибуток за рахунок повноцінного використання всіх наявних в його розпорядженні ресурсів. Якщо для розподільних компаній проблема полягає в основному в тому, щоб мати необхідне устаткування для покриття максимуму навантаження, то для працівників електростанцій ця проблема має і іншу сторону, наприклад, що робити з устаткуванням в періоди зниження попиту за електроенергію в нічний час. Тому власники електростанцій зацікавлені більше ніж власники електричних мереж високої і низької напруги у вирівнюванні графіка навантаження. Є і інші аспекти внутрішньої ефективності. Так, для розподільних компаній не має значення, який вид палива використовується для вироблення електроенергії. Проте для власника електростанцій питання палива є першорядним. Здешевлення палива, за інших рівних умов, означає зниження собівартості електроенергії і підвищення прибутків, а його дорожчання призводить до їх зниження.

На відміну від зовнішніх і внутрішніх чинників аналіз народногосподарської ефективності припускає вивчення співвідношення витрат, необхідних для забезпечення ефективності електроенергетики і витрат в цілому по народному господарству і його основним галузям (промисловість, сільське господарство і ін.). При цьому слід мати на увазі, що на початкових етапах електрифікації частка капітальних вкладень, що направляються в електроенергетику, може бути відносно вище в порівнянні з іншими галузями. Проте з цього не виходить, що народногосподарська ефективність електроенергетики низька, оскільки відбувається накопичення критичної маси, потрібної для отримання цією сферою власного руху. Тому оцінка ефективності електроенергетики не може вважатися об'єктивною без урахування етапу, на якому вона знаходиться в даний момент. Крім вище згаданих аспектів ефективності велике значення має власне економічна ефективність електроенергетики як такої – галузева ефективність, яка визначається співвідношенням витрат на виробництво, передачу і розподіл електроенергії, з одного боку, і доходів цієї сфери – з іншою. Аналіз галузевої ефективності передбачає дослідження проблеми на рівні всієї електроенергетики та її складових: енергосистем і окремих енергетичних фірм і компаній. Зовнішня, внутрішня, народногосподарська і галузева ефективність складають суперечливу єдність. У розвиненій економіці різні сторони властиві цій єдності суперечностей виявляються локально і рідко досягають великої гостроти. Разом з тим, негативна дія електроенергетики на навколишнє середовище зростає, що викликає неспокій громадськості. З вище вказаного виходить, що в певному значенні ефективність електроенергетики аналогічна ефективності всього народного господарства. Це не тільки соціально-економічна категорія, що характеризується співвідношенням одержаних суспільством результатом виробництва і проведених для цього витрат виробничих чинників, але і здатність електроенергетики задовольняти суспільні потреби і стимулювати розвиток всієї економіки України.

В умовах ринкової економіки підвищення ефективності електроенергетики має базуватися на розвиненій конкуренції, тому основним завданням стає створення конкурентного середовища в електроенергетиці. Для цього, відповідно до критеріїв ЄС, необхідно здійснити наступні рекомендації. Тарифна політика повинна грати головну роль в рішенні проблеми фінансової стабільності галузі. Тарифи повинні бути підвищені до рівня витрат для всіх споживачів, при цьому слід усунути субсидування. Підвищення тарифу для домогосподарств до рівня, розрахованого національною комісією регулювання електроенергії (НКРЕ), може бути запроваджено вже сьогодні. Одночасно, тарифи на рівні повних витрат повинні включати механізми, які стимулюють зниження витрат. НКРЕ може поступово замінити регулювання норми прибутку на регулювання верхніх цінових меж. Такий тип регулювання спочатку забезпечить той же рівень прибутковості, проте дасть

могутніші стимули для зниження витрат.

Аналіз економічної діяльності системи електропостачання має ієрархічний багаторівневий характер. Ієрархія відображає взаємозв'язок показників собівартості виробництва електроенергії, умовно-постійних витрат, тарифу, фонду оплати праці, чисельність персоналу на різних технологічних і територіальних рівнях електроенергетичної системи. В умовах постійно змінних в часі характеру і розміру споживання електроенергії при спільній роботі в енергосистемі електростанцій з різними технічними і економічними показниками, досягнення максимальної ефективності можливо тільки шляхом попередньої обробки відповідних планових режимів роботи всього устаткування енергосистеми. Для проведення розгорнутого аналізу дії механізму регулювання тарифів, на наш погляд, слід розглядати завдання нижчого ієрархічного рівня. До них відносяться: завдання зміни середнього тарифу і тарифів для окремих груп споживачів, структури корисної відпустки електроенергії, витрат на паливо і на купувальну енергію, факторного аналізу прибули.

Одним з актуальних завдань аналізу результатів регулювання тарифів і оцінки впливу змін їх на рівень електроспоживання є визначення коефіцієнтів еластичності попиту, які показують на скільки відсотків змінюється електроспоживання при зміні тарифу на 1%. Величина еластичності попиту залежить від безлічі чинників, включаючи темпи економічного зростання, інтенсивність ринкової конкуренції, динаміка тарифів, дієвість програм стимулювання енергозбереження. Інноваційна структура електроенергетики має передбачати те, що випереджає розвиток енергопотужностей на власних паливних ресурсах і використанні нових джерел енергії. Визначення реальних потреб України в електроенергії на найближчу перспективу має базуватися на очікуваному рівні ВВП і його питомої електроємності. За 2003-2007 рр. обсяг ВВП за виріс з 185,06 млрд грн. до 236,3 млрд грн, тобто зростання склало – 127,6%. При цьому енергоємність скоротилася до 77,2%. Ця динаміка свідчить про істотні позитивні зміни в економіці України, в підвищенні її ефективності. За цей же період зросло використання електроенергії на 104,3%, а електроємність ВВП скоротилася на 18,3% [6, 7]. В умовах стабілізації промислового виробництва і невеликого збільшення річного ВВП при реалізації заходів щодо енергозбереження, за розрахунками експертів, в 2010 році можна чекати економії електроенергії близько 50-54 ТВт.год. Зростає виробництво на ГЕС і більш ніж в два рази – на електростанціях, що працюють на нетрадиційних і оновлених джерелах енергії, що проводять екологічно чисту електроенергію. Використання резервів заощадження паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) і зокрема, електроенергії, може забезпечити зниження обсягів імпорту нафти і природного газу, відповідного заощадження валютних засобів держави. Суттєве значення має стимулювання зменшення непродуктивного використання палива і електроенергії в комунальній сфері і побуті засобами тарифної політики з одночасним введенням обґрунтованих нормативів витрачання, впровадженням лічильників на розподільних мережах. До впливових чинників оптимізації режимів виробництва електроенергії слід віднести: збільшення виробництва електроенергії на оновлених джерелах; використання нетрадиційного палива (газ вугільних пластів, біогаз, побутові відходи та ін.), поєднання виробництва теплової і електричної енергії з відповідним зменшенням обсягів витрат вугілля, газу і мазуту.

Промисловий сектор має найбільші резерви, оскільки є основним споживачем енергоресурсів (45-54%). Вдосконалення управління і організації виробництва дозволяє фактично без додаткових витрат зменшити на третину невиробниче використання електроенергії (на вентиляцію, освітлення, транспортні засоби), що дає економії у розмірі 10% від загального її використання. Оптимізація змінного графіка роботи підприємств, які від 5% до 20% часу працюють вхолосту (простоюють), шляхом переходу на 6-денний робочий тиждень і частково на 3-денний тиждень (безперервно по 24 години) дозволяє скоротити витрати електроенергії на 25% [4]. Щодо використання електроенергії населенням і комунально-побутовим сектором при загальній потребі в енергоносіях для системи теплопостачання 600 ТВт.год частка електроенергії складає 5%, тобто 30 ТВт. в рік. Маловитратні заходи дозволяють зменшити її використання на 25% і одержати економії 6-8 ТВт.год. в рік. Ефект від наведення ладу в системі обліку витрачання серед промислових і житлово-комунальних користувачів оцінюється в 6-8% від загального витрачання і складає 6,2-7,2 млн. Таким чином, в згаданих напрямках можна щорічно зберігати 50-60 ТВт.год [6, 7]. Втрати електроенергії в мережах високої напруги об'єднаної енергосистеми України і розподільних мережах низької напруги складають 17-18%. Досвід розвинених країн свідчать, що цей рівень витрат можна зменшити на 4-5% і зберегти близько 6-8 ТВт. в рік. Інноваційний розвиток ПЕК сприяє скороченню капітальних витрат на створення нових потужностей і виробництва електроенергії. Особливо перспективним є використання нових джерел енергії в побуті і в сільському господарстві – в автономних тепло- і електрозабезпечуючих системах великих ферм, фермерських господарствах і будівлях. Враховуючи значну частку ПЕР, яка використовується на виробництво теплової і електричної енергії (34-37%), в першу чергу необхідно упроваджувати маловитратні програми, які можна виконати за 3-4 роки. Разом з тим, виникає потреба поліпшення екологічної ситуації, заощадження засобів користувачів енергії, підвищення добробуту населення в промислових регіонах.

Висновки та пропозиції. Вважаємо за доцільне узагальнити умови інноваційного розвитку паливно-енергетичного комплексу України. Перш за все продовжує бути актуальною задача приватизації обленерго і генеруючих компаній. Прозорість приватизації є важливою умовою залучення іноземних інвесторів. Подальший розвиток конкуренції в електроенергетичній галузі вимагає її багатокладності, наявності власних джерел енергії. Демонopolізація електроенергетики можлива при впровадженні ринкових механізмів, які забезпечують конкуренцію виробників електроенергії – електростанцій державної, колективної і приватної

форм власності, а також незалежних підприємств-постачальників. Це можливо при максимальній децентралізації енерговиробництва, яке найбільшою мірою сприяє використанню нетрадиційних джерел енергії і впровадженню енергозберігаючих технологій. Перелічені заходи передбачають створення зацікавленості організацій-постачальників (дистрибуторів) по закупівлі електроенергії у виробників, які використовують нетрадиційні джерела енергії. Збільшення частки нових джерел в енергобалансі є істотним чинником економічного розвитку в цілому, оскільки це полегшить фінансові проблеми галузі, у зв'язку із зменшенням валютних витрат на паливо. Суттєве значення має також впровадження сучасних інструментів пріоритетного фінансування та кредитування побудови електростанцій, які використовують нові джерела, а також системи заохочень. Все разом викликає потребу створення умов для стимулювання участі іноземного і приватного капіталу в реалізації енергозберігаючих інноваційних проектів. На нашу думку, функціонування незалежних виробників електроенергії разом з могутніми державними і акціонерними електростанціями розширює можливості самоенергозабезпечення і продаж електроенергії за договорами. Поряд з цим є доцільним залучення користувачів електроенергії до фінансування програм по енергозбереженню, екологізації технологічних процесів, розвитку потужностей на нових джерелах виробництва електроенергії.

Література

1. Борисов Н.А. Проблемы реконструкции ТЭС Украины и пути их решения / Н.А. Борисов // Энергетика и Электрификация. – 2005. – № 1. – С. 39–42.
2. Варнавський В.Г. Моделі реформування електроенергетики / В.Г. Варнавський // Енергетика та ринок. – 2004. – № 2. – С. 12–17.
3. Вихарев Ю.А. Инвестиционная привлекательность малой гидроэнергетики в Украине в свете действия положений Киотского протокола // Ю.А. Вихарев // Энергетика и Электрификация. – 2005. – № 7. – С. 35–36.
4. Енергетична стратегія України на період до 2030 року і подальшу перспективу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2006_03_15/FIN38530.html
5. Квач Я.П. Корпоративне управління організаційним розвитком: креативні засади : монографія / Я.П. Квач, К.С. Шапошников, М.М. Адамкович ; під наук. керівництвом О.С.Редькіна. – Одеса : ОДІФ, 2008. – 298 с.
6. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.naftogaz.com
7. Офіційний сайт Міністерства палива та енергетики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mpe.kmu.gov.ua
8. Редькін О. Сучасні стратегії та технології корпоративного управління / О. Редькін, В. Реген, Н. Хрущ. – Одеса : Евен, 2004. – 216 с.
9. Саламов А.А. Рекомендації ООН по реформуванню в сфері енергетики для країн з перехідною економікою / А.А. Саламов // Новини енергетики. – 2004. – № 4. – С.13–15.

Надійшла 3.9.2010 р.

УДК 338.2

О.О. РОМАШКІН

Чернігівський державний інститут економіки і управління

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено причини, що сприяли відмові від загальнодержавного планування під час переходу до ринкової системи господарювання. Констатовано необхідність створити загальнодержавну систему соціально-економічного планування. Запропоновано здійснювати регулювання соціально-економічного розвитку через механізми державного стратегічного планування розвитку країни на довгостроковий, середньостроковий і поточний періоди.

Reasons which assisted abandonment from the national planning during passing to the market system of manage are investigated. A necessity to create the national system of the socio-economic planning is established. It is suggested to carry out adjusting of socio-economic development through the mechanisms of the state strategic planning of development of the country on long-term, medium-term and current periods.

Ключові слова: планування, система державного планування, стратегічне планування, індикативне планування, програмно-цільове управління, програма.

Постановка проблеми. У ХХ сторіччі економічна система України пройшла свій неповторний шлях розвитку від планового фундаменталізму з тотальним адміністративно-командним плануванням до ринкового фундаменталізму з ліберальною ідеєю саморегулювання ринку. В результаті вщент зруйновано систему планування, ліквідовано Держплан – джерело економічної інформації, необхідної уряду для прийняття обґрунтованих рішень, а поняття “планування” віддано анафемі та забуттю. Замість того, щоб удосконалювати планування з використанням економіко-математичних і комп’ютерних систем, модернізуючи його до нових економічних умов, відбувся повний відхід від планового начала.

Нинішня світова фінансово-економічна криза продемонструвала неспроможність “невидимої руки